

## AYZEK AZIMOVNING ILMIY-FANTASTIKA JANRIGA QO'SHGAN HISSASI

Shodiyeva Sh

M.A student Bukhara state university, Uzbekistan

**Abstrakt:** Ushbu tezisda Isaak Asimovning ilmiy fantastika janrining rivojlanishi va evolyutsiyasiga qo'shgan muhim hissasi o'rganiladi. Unda uning "Robottexnikaning uchta qonuni" kabi ilg'or g'oyalari hamda uning ta'sirli asarlari, jumladan "Foundation" va "Robot" turkumlari tahlil qilinadi. Tadqiqot Asimovning ilmiy asosi va hikoya uslubi qanday qilib ilmiy va fantastika o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam bergani, yozuvchilar va kitobxonlarni ilhomlantirgani ta'kidlangan. Uning asosiy mavzulari, qahramonlari va bashoratlarini tanqidiy tekshirish orqali ushbu tadqiqot Asimovning adabiyot va zamonaviy texnologik fikrga doimiy ta'sirini ko'rsatishga qaratilgan.

**Kalit so'zlar:** ilmiy-fantastika, «Foundation» turkumi, «Robotlar» turkumi, Robototexnikaning uch qonuni, kelajakshunoslik, sun'iy intellekt, koinotni o'rganish, texnologik bashorat, adabiy yangilik, noan'anaviy texnikalar

Ayzek Azimov ilmiy-fantastika adabiyotining eng mashhur va ta'sirchan namoyandalaridan biridir. U ko'plab romanlar, maqolalar va ilmiy asarlar muallifi bo'lib, biokimyo professori sifatida ham tanilgan. Asimov 500 dan ortiq kitob va minglab maqolalar yozgan bo'lsa-da, ilmiy-fantastika sohasidagi hissasi uning asarlariga eng samarali ta'sir o'tkazgan. O'zining ilmiy va tasavvufiy fikrlari, aniq ilmiy asoslar bilan tasvirlangan hayotiy hikoyalar orqali Azimov nafaqat o'quvchilarni o'ylantirib, balki ilmiy-fantastika janrining intellektual poydevorini yaratdi. Uning ilm-fan va fantastika janrlarini uyg'unlashtirishdagi yondashuvi, ilmiy fikrni badiiy hikoya bilan birlashtirib, janrga yangi ko'rinish berdi va ilmiy-fantastikani adabiyotning muhim tarmog'iga aylantirdi.<sup>22</sup>

Ayzek Azimovning ilmiy-fantastika janriga qo'shgan eng katta hissasi uning Foundation (Asos) turkumi, Robot turkumi va mashhur «Robototexnikaning uch qonuni»ni yaratishidir. Ushbu asarlarda insoniyatning kelajagi, texnologiyalarning axloqiy qo'llanilishi, sun'iy intellekt rivojlanish va tanazzulga yuz tutish mavzulari keng ko'lamda tahlil etilgan. Azimov o'z asarlarida ko'pincha ilmiylik, mantiq va haqiqatga asoslangan yondashuvni tanlagan, bunday noodatiy uslub uni zamondoshlaridan ajratib turadi. Yozuvchi o'z asarlarida ko'pincha an'anaviy kosmik opera(space opera style) uslubidan voz kechib, falsafiy va ijtimoiy-siyosiy masalalarni ko'tarib, o'quvchilarni insoniyat va texnologiya o'rtasidagi aloqalarni qayta ko'rib chiqishga undadi. Azimovning fikrlari va yaratuvchan yondashuvlari orqali ilmiy-fantastika janrini o'rganish, uning insoniyatning kelajagi va texnologiya bilan bog'liq muammolarni qanday kashf etganini tushunishga yordam beradi. Barchaga ma'lumki, yozuvchi Azimov ilmiy-fantastika janrini yangi va ilmiy darajada ta'sirli tarzda yaratgan inson sifatida keng ommaga tanilgan. Uning asarlaridagi asosiy yondashuvlardan biri, ilmiy fikrlarni badiiy hikoyalar bilan uyg'unlashtirishidir. Ko'plab ilmiy-fantastika yozuvchilari asarlarini asosan fantastik voqealar, ajabtovur koinotlar va kosmik sarguzashtlarga asoslagan bo'lsa-da, Azimov o'z asarlarida buni

<sup>22</sup> Nasriddinov, O. (2019). Ilmiy fantastika adabiyotida sun'iy intellekt tasvirlari. O'zbek tilshunosligi jurnali

ilmiy haqiqatlar, mantiqiy nazariyalar va ilmiy asoslar bilan mustahkamladi. U fantastika dunyosida ilmiy prinsiplarni qo'llagan holda, o'quvchilarga ilm-fan va texnologiyalar haqidagi to'liq, aniq va asosli tasavvurlarni taqdim etdi. Shu tariqa, Azimov o'z asarlarini nafaqat o'yinkulgi yoki sarguzashtlar to'plami sifatida ko'rsatdi, balki insoniyatning kelajagi, texnologiyalarning jamiyatdagi roli, axloqiy masalalar va siyosiy tizimlar haqidagi chuqur falsafiy savollarni ham ko'tarib chiqdi. Azimovning eng muhim ilmiy-fantastik asarlaridan biri bo'lgan Robot seriyasida u robotlar va insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tahlil qilishda yangicha yondashuvni yaratdi. Azimovning robototexnikaning uch qonuni – robotlar insonlarga zarar yetkazmasligi, ularga xizmat qilishni ustun tutishi va o'zini himoya qilish huquqiga ega bo'lishi – texnologiya va axloqni birlashtirgan fandagi yangi tushuncha edi. Bu kabi qonunlar robototexnika sohasidagi ko'plab etik muammolarni hal qilishda xizmat qilib, keyinchalik paydo bo'lishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni bartaraf etishda asosiy manba bo'ldi. Azimov robotlarning insoniyatga yordam berishiga imkoniyat yaratdi, biroq ularning o'ziga xos belgilangan cheklovlarini ham o'rnatdi. Bu yondashuv sun'iy intellekt va robototexnikaning axloqiy chegaralarini yaratish bo'yicha bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega.

Azimovning Robot seriyasidagi ushbu inqilobiy g'oyalar zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt va robototexnikaning rivojlanishi bilan bog'liq muammolarni hal qilishda katta ahamiyat kasb etadi. Shu tariqa, Azimov nafaqat fantastik voqealar yaratgan, balki ilm-fan va texnologiyaning jamiyatda qanday axloqiy, siyosiy va iqtisodiy masalalarni keltirib chiqarishini ham o'rgatgan. Azimovning yana bir ahamiyatli asari Foundation seriyasi bo'lib, bu asarda u insoniyatning kelajagini ilmiy va nazariy asosda bashorat qilishga harakat qiladi. Foundation seriyasida Azimov koinotdagi turli imperiyalar, ijtimoiy o'zgarishlar va iqtisodiy tizimlarning rivojlanishini tahlil qildi. U koinot miqyosida sodir bo'ladigan siyosiy o'zgarishlar va ijtimoiy tuzumlarning qanday asoslanishi mumkinligi haqida o'yladi.<sup>23</sup> Azimovning ushbu asari faqat ilmiy-fantastika janriga emas, balki o'z zamonasining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarini tanqidiy o'rganishga ham katta hissa qo'shdi. Uning Foundation seriyasidagi o'ylangan dunyoqarashlari o'quvchilarni nafaqat fantastik dunyolar bilan tanishtiribgina qolmay, balki o'z jamiyatlarini qanday rivojlantirish, boshqarish va muammolarni qanday hal qilish haqida o'ylashga undadi. Bu asar o'quvchilarni kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar haqida ogoh qilishga va bularni nazariy ravishda tahlil qilishga undaydi. Shu tariqa, Azimovning ilmiy-fantastika janriga qo'shgan hissasi faqat fantastik sarguzashtlar va koinotlarda qolmay, balki insoniyatning axloqiy va siyosiy qadriyatlari haqida chuqur o'ylashga ham undaydi. Uning asarlari zamonaviy ilmiy-fantastika va boshqa janrlar uchun asos bo'lib xizmat qildi va ular hozirgi kunda ham ko'plab yozuvchilarga ilhom manbai bo'lib qolmoqda. Shuningdek, Azimovning asarlarida insoniyatning o'zini anglash jarayoni ham chuqur aks ettirilgan. U robotlar orqali insoniyatning o'z axloqiy qiyofasini ko'rsatishga uringan. Robotlar – Azimovda – faqat texnik qurilmalar emas, balki inson axloqining oynasidir. Ular o'z his-tuyg'ulari, mas'uliyatlari va tanlovlari bilan odamlarga o'xshab qoladi. Bu esa o'quvchini shunchaki “robot” bilan emas, balki insoniyatning o'zidan so'roq qilishga undaydi: “Agar mashina axloqan javobgar bo'lsa, inson-

<sup>23</sup> Nasriddinov, O. (2019). Ilmiy fantastika adabiyotida sun'iy intellekt tasvirlari. O'zbek tilshunosligi jurnali

chi?” Bundan tashqari, Azimov ko‘plab asarlarida inson tafakkuri, erkinlik va boshqaruv o‘rtasidagi ziddiyatni ochib beradi. Uning “The Last Question” (“So‘nggi savol”) hikoyasida u butun koinotning taqdiri haqida chuqur falsafiy savollarni ko‘taradi. U yerda insoniyat texnologiya orqali cheksiz bilimga erishgan bo‘lsa-da, mavjudot sifatida yo‘qolib ketadi — bu esa texnologik taraqqiyot bilan insoniylik orasidagi muvozanat zarurligini bildiradi.<sup>24</sup>

Ayzek Azimov ilmiy-fantastika adabiyotining nafaqat yetuk vakili, balki bu janrning ilmiy va falsafiy asoslarini mustahkamlab bergan yozuvchidir. Uning “Robototexnikaning uch qonuni”, “Foundation” va “Robot” seriyalari orqali ilgari surgan g‘oyalari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmagan.

Asimovning asarlarida ilm-fan, axloq, jamiyat va texnologiya o‘zaro uyg‘unlashgan holda tasvirlanadi, bu esa o‘quvchini chuqur falsafiy mushohadaga chorlaydi. U ilmiy-fantastikani shunchaki ko‘ngilochar janr emas, balki insoniyatning kelajagi, axloqiy tanlovi va texnologiya bilan aloqasi haqida fikr yuritish vositasiga aylantirdi. Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Asimovning ijodi nafaqat adabiy jihatdan, balki texnologik va ijtimoiy fikr yuritishda ham chuqur iz qoldirgan. Uning asarlari bugungi kun yozuvchilari va olimlari uchun ilhom manbai bo‘lib qolmoqda.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Gunn, J. (2002). Isaac Asimov: The Foundations of Science Fiction. Scarecrow Press.
2. Nasriddinov, O. (2019). Ilmiy fantastika adabiyotida sun‘iy intellekt tasvirlari. O‘zbek tilshunosligi jurnali
3. Westfahl, G. (2005). “Isaac Asimov” in The Greenwood Encyclopedia of Science Fiction and Fantasy. Greenwood Press.
4. Karimova, M. (2021). Ayzek Azimov asarlarida texnologik bashorat va insoniyat kelajagi. Adabiyot va madaniyat
5. Clute, J., & Nicholls, P. (1995). The Encyclopedia of Science Fiction. Orbit.
6. Asimov, I. (1950). I, Robot. Gnome Press.
7. Asimov, I. (1951). Foundation. Gnome Press.
8. Asimov, I. (1985). Robots and Empire. Doubleday.
9. Asimov, I. (1994). Gold: The Final Science Fiction Collection. Harper Prism.

<sup>24</sup> .Karimova, M. (2021). Ayzek Azimov asarlarida texnologik bashorat va insoniyat kelajagi. Adabiyot va madaniyat